

הנדון:

מה היה קורה אילו היה מבקר-המדינה כותב את התנ"ך?

המבקר אנשים

הסאמוראי היפאני השתצן והאכזרי היה מוכן לבצע חראקירי כאשר נכשל. עד לאחרונה נהגו שרים יפאניים להתפטר כרגע שהתגלה המחלל הקטן ביותר בתחום אחריותם. לפני שלושארבע שנים התפטר שר-התחבורה היפאני מפני ששני מטוסים התנגשו בשמי יפאן.

בארץ זה נשמע כבדיחה.
בארץ לעיתים רחוקות מאוד שר מתפטר. אך אינו זוכר אף מיקרה אחד ששר התפטר מרצונו מפני שהוא נכשל? שר-המישפט יעקב-שימשון שפירא התפטר אחרי מילחמת יוס'היכפורים כמחאה על כך ששר-הביטחון, משה דיין, לא מצא לנכון להתייחס פטר. דיין סולק מן השילטון רק בעיקבות התפטרותה של גולדה מאיר, שלא יכלה לעמוד בפני הלחץ המוסרי של הרחוב הנסער. עד הסוף לא קיבלה גולדה על עצמה את האחריות למילחמה הנוראה ולמחלל הצבאי — שלא לדבר כלל על המחלל המדיני. הרמטכ"ל, רודי אלעזר, הודח על-ידי ועדת החקירה. עד הסוף ראה דוד בכך אי-צדק משווע. הודמן לי לשתח עימו על כך ארוכות. והתיישבתי מעומק הרגשת-העוול שקיננה בו. וכך אהנו מגיעים אל הפרשה שהיא שיא כל השיאים: מילחמת-הלבנון.

הנורמה הכללית של חוסר-אחריות, ושגם זו אינה אלא תוצאה של משהו עמוק הרבה יותר. אולי ניתן לומר כי היחס למושג האחריות הוא מדיהום לבריאותה של החברה כולה. המיפעל הציוני בארץ הוקם על-ידי אנשים שחשו בכל רגע של חיים שהם אחראים למעשה שלהם, ולמעשה הלאומי כולו. תחושת-האחריות היא שהמריצה אותם להקים את כל אשר הוקם כאן, יש מאין — ישוב חרש, שפה חדשה, הקיבוץ, המושב, הדת של עבודת-הכפיים. זה היה בליכך מובן מאליו, עד כי לא היה כלל צורך לדבר על כך. כל אחד ממושבי המייסדים היה לא רק שומר אחיו, אלא גם שומר החברה כולה. בני המייסדים חונכו ללכת בתלם שחרשו אבותיהם. הם לא יצרו מוסר חדש, רעיון חדש, תפיסת-חיים חדשה. הם היו רק, ביצועיסטים.

מדוע לא גינה שיטה זו ודאג לשים לה קץ. לפני שיכלה לגרום לאסון כה גדול לקורבנות כה רבים? זה חשוב, אך לא זה העיקר. בעיני רוב צעירי המבקר אשמה חמורה יותר. אני מטייל על מבקר-המדינה חלק מן האחריות לתיכמונה, המעבירה את ישראל אל כל שטחיה-החיים: היעדר האחריות.

כל מכירים עתה כתופעה, ושופכים עליה דמעות:
איש אינו אחראי לשום דבר. לשום בישלון אין אבא ואמא. פרשת המניות הנקאיות הביאה את התופעה הזאת עד כדי אבסורד. כזה אחר זה הופיעו שרים ופקידים בכירים, נגידים ומישרנים, עוזרים ויעוצים, מנהל-ינקים ופרופסורים, יושבי-ראש

אחד הוויכוחים על רוח מבקר-המדינה ככנסת נטלתי לידי את ספר-התנ"ך וקראתי את הסיפור על עכן, שגנב מן השלל של יריחו. אדרת-שינער אחת טובה, ומאתיים שקלים כסף, ולשוני-זהב אחד חמישים שקלים מישקלו. וכך נאמר: וימעלו בני-ישראל מעל בחרם, ויקח עכן בן כרמי בן-זכרי בדרוז למטה יהודה מן החרם. ויחר אף ה' בבני-ישראל... ויאמר ה' אל יהושע: חטא ישראל וגם עברו את בריתי אשר ציוויתי אותם, וגם לקחו מן החרם, וגם גנבו, וגם כיחשו, וגם שמו בכליהם... וישלח יהושע מלאכים וירצו האוהלה, והנה טמונה באוהלו והכסף תחתיה. ויקחום מתוך האוהל ויביאום אל יהושע ואל כל בני-ישראל ויצייגום לפני ה'. ויקח יהושע את עכן בדרוז ואת הכסף ואת האדרת ואת השוין-הזהב ואת בניו ואת בנותיו ואת שורו ואת חמורו ואת צאנו ואת אוהלו ואת כל אשר לו וכל ישראל עימו... ויאמר יהושע: מה עכרתנו יעכרך ה' ביום הזה. וירגמו אותו כל ישראל אבן, וישרפו אותם כאש ויסקלו אותם כאבנים...
בשעה שקראתי את הדברים נכח באולם יצחק נבנצאל, מבקר-המדינה דאז. שאלתי איך היתה פרשה בזאת משתקפת כיום ברוח מבקר-המדינה. הצעתי משהו בנוסח הבא:

מסקנות של ועדת-כהן היו ונשארו בעיני כבחינת שערוריה.
הוועדה חקרה רק פרשה אחת — חמורה מאין כמוה, אך מצומצמת בתחומה. היא הגיעה לימיצאים חמורים.

אך אחרי שהמילה על אישים מסויי-מים את האחריות (העקיסה) למעשה הטבח המהיר, לא הסיקה כלפי איש מהם מסקנה של ממש. היא אמרה מה שאמרה על אריאל שרון, אך ניסחה את המסקנה כלפיו כך שניתן היה לפרשה כהיתר להישארותו בממשלה. איש, המצטייר בדוח-הוועדה כמי שנעדר כל שמץ של אחריות ומוסר, הושאר במקום שבו הוא יכול להמשיך ולשלוט בחיי אדם (ושבו בעקפי"ן). הרמטכ"ל, האשם העיקרי השני, לא הודח כלל. בקטע שהוא שערוריה בפני עצמה נאמר שאין צורך להדווח, מפני שתקופת-כהונתו הסיימה מילא. כך הכשרה הוועדה אדם זה, הלוקה באי-שפיות מוסרית גמורה, למעמד של מנהיגות לאומית.

ויגמו אותו כל ישראל אבן: איסדרים מסויימים

בעיקבות הקרב על יריחו אירעו איסדרים מסויימים בטיפול בשלל בידי צה"ל. קצין מסויים לא הקפיד כראוי על הצורך להעביר את הרכוש שהוחרם לידי אוצר-המדינה, ויש מקום לכיור הפרשה. כמו כן יש לבדוק אם הכללים הנהוגים צה"ל לגבי הטיפול ברכוש-האויב, על פי פקודות-מטכ"ל ג/13251/שמ"ק, מיושמים כראוי, ואם שיטות המינהל והביקורת מספיקות כדי למנוע מיקרים מצערים כאלה בעתיד. למרבה המזל, לא נכתב התנ"ך על-ידי מבקר-המדינה.

ואם כך נקבע לגבי האשמים העיקריים למעשה המיפלצתי, מובן שאיש לא מצא לנכון לקבל על עצמו אחריות אישית כלשהי לאסון הלאומי של מילחמת-הלבנון. לא השרים שהחליטו על הרפתקה מטוטמת זו, לא חבריה-הכנסת שהציעו כערה (ובניהם כל חברי הממשלה הנוכחית, שהיו או חבריה-הכנסת), לא ראשי מפלגת-העבודה, שנתנו לה את הגושפנקה המוסרית של "האופוזיציה", וכמובן לא אנשי-הציבור ואנשי-התיקשות שצעקו הידר.

כיום מוסכם על הכל שמילחמת-הלבנון היתה שואה מכל הבחינות האפשריות — מוסרית ומעשית, מדינית וחברתית, צבאית וכלכלית. ובכל רחבי המדינה אין אף אדם אחד המקבל על עצמו חלקיק של אחריות לשואה זו. (מלבד — אולי — מנחם בגין, אם נניח שרגש-האחריות שלו תרם להחמרת בעייתו הנפשית, שהיתה קיימת, כלי ספק, גם קודם לכן). ואם זהו המצב לגבי מעשה שגרם לשפיכת נהרות של דם, אין סלא שהוא הדין לגבי מעשה שגרם לשפיכת נהרות של דמים — השואה הכלכלית של המדינה. מישור אחרי? די להביט במצח הנחושה של יורם ארידור ויקר פלסנר, כדי לדעת את השואה.

מדינה שבה אין אחריות אישית, אין גם כל סיכוי לתיקון המערכות — הצבאית או הבנקאית, הפוליטית או הכלכלית. כבדי מוסרית. זאת דרושה, כמובן, מהשכחי מוסרית. יתכן כי המוסד ששמו מבקר-המדינה הוא מקום טוב להתחיל בה. צריכים פשוט להחליט לעשות את הדבר שהצעתי ליצחק נבנצאל לפני 18 שנים: לנהוג כמו התנ"ך. לקרוא לעבן בשם עכן, ולהטיל עליו את האחריות האישית למחללו.

נראה שזה לא הספיק, מפני שהדור הזה התנוון במהרה. והסממן הבולט ביותר של התנוונות זו היה אובדן חוש האחריות האישית. ההורים היו תנועה, הבנים הפכו למעמד.

דגוריון דיבר על המעבר ממעמד לעם. אך במדינה החדשה, תחת חסותו האישית, קרה ההיפך: מעבר ממעמד למעמד. קם מעמד שליט חדש, מעמד של בעלי זכויות-יתר, מעמד שהגיע לו לחלוש על הכל — על המוסלגות, על מנגנון-המדינה, על ההסתדרות, על המשק הציבורי והפרטי. לא בגלל הישגיו המיוחדים, לא בגלל הציטינות ורוחנת או מוסרית, אלא בגלל היותו דור שני, דור הבנים של המייסדים, דור הוותיקים בארץ. וגם בגלל נכונותו ללכת בתלם ולכצע" מה שאמרו לו ההורים, בייחוד בצבא. זה היה דור של ילדי-תנובה, ילדי-הכנסות. אמא רצה אחרי הילד כשבידה הכננה המקולפת, והילד גדל משתרע-ועורו כשחוא בטוח לגמרי שהכננה מגיעה לו. הבננה, והשילטון, והכוח, וכל הד הנאות וההטבות הברוכות, בכוח.

סיפרי ההיסטוריה (ואולי רק בסיפרי האגדה) כתוב כי בימי זוהרו של מעמד שליט חדש, יודעים חבריו כי זכויות-היתר שלהם כרוכות בחובות-יתר. הפיאחלים חיו מועת-כפיהם של הצמיתים, אך הם היו מוכנים בכל עת להודיע לקריאת המלך ולחפור את נפשם על הגנת המולדת.

וח"כים — ואף לא אחד מהם נטל על עצמו אף חלקיק של חלקיק של אחריות למפולת. זה עבר את גבול הקומדיה. זה היה גרוטסקי. זה גלש לסארסה. אך לפתע שאלתי את עצמי: מדוע יקחו על עצמם את האחריות?

מתי אירעם נקבעה בישראל הד נורמה שמישהו אחראי למשהו? איר בכלל יכולה להיווצר ולהתקיים נורמה כזאת, כאשר הסמכות המבקרת העליונה מפרט סמת זה עשרות בשנים רוחות על עבירות ומד דלים ואיסורים, מבלי לזוהת לעולם את האשמים, או לפחות האחראים? הרי דוחות כאלה ממש מזמינים חוסר-אחריות! לא זה בלבד שאינם מחנכים איש לקבל על עצמו אחריות לכישלון כלשהו — הם מחנכים מראש להפקרות. הם אומרים לשר, למנכ"ל, לפקיד הבכיר, לאלוף, לניצב: עשו כאות-נפש כמ לא יקרה לכם דבר, במיקרה הרע ביותר ייאמר ברו"ח המבקר ששמו סטרילי, תמי, בחצרי-פה, וגם זאת מבלי לזוהת אותך. הרוח יקדיש לפרשה כמה פסוקים, אבל אתה לא תיפגע. אתה תמשיך לעשות קאריירה. או למה לך להשתרל להיות בסדר? למה לך להיות פרייער?

בך הזנך דור שלם של הורים חשובי בנים של כישלונות שהם יתומים. ולמוסד ששמו מבקר-המדינה יש חלק רב בכך.

אולי אני מחמיר עם מבקר-המדינה מעבר למידותיו. יתכן שאני מייחס לו תפקיד של גורם, בעוד שאינו אלא תוצאה. יתכן שנוהלי העבודה של מבקר-המדינה אינם אלא חלק מן

באתי את הרוגמה הזאת, ואני חוזר ומביא אותה שוב, כדי לשים את הדגש על נקודה מכרעת.

אין שום ערך לביקורת, אם אינה מאתרת את האחראים ומזהה אותם בסירוש קבל עם ועדה. איני רוגל חיליה בעונש-מוות, ובוודאי לא בסקילת ננים ובנות שלא חטאו, ולא כל שכן בהתעללות בשור ובחמור ובצאן. זה בוודאי מוגזם במיקצת.

אבל אני בהחלט רוגל בחשיפת שמרי תיהם של האחראים לשעשים, לעבירות, למחורלים, להזנות ואף להחלטות מוטעות, העולות בחיים ובכסף.

מחבר ספר-יהושע הבין את חשיבות העניין. הוא לא הסתפק בקביעה סתמית, אחר הלוחמים או אף, איש משבט יהודה. לא, הוא זיהה את האיש, את אביו, את סבו, את אכיסבו, את מיש פחתו ואת שיבטו. הוא קבע אחריות מרויקת. בעוד שאיננו מכירים את שמו של מחבר הספר, אנהנו מכירים גם אחרי 3000 שנים את שמו של עכן. לא הוכח כי כל הרוחות של מבקר-המדינה, הממלאים מחסן בגודל בינוני, מנעו אף מיקרה אחד של שחיתות, יתכן שנכון ההיפך. אף אסור לסמוך על כך שחשיפת הפרשה של עכן מנעה כל ביה נוספת במערכות יהושע בן-נון.

בעיה הזאת מתעוררת בכל חריפתה כעיקבות פידסום הרוח של מבקר-המדינה כעניין המניות הנקאיות, שהביא לכינון ועדת חקירה ממלכתית.

כאשר המבקר בא לבקר — מי יבקר אותו? אינני בא לחזור כאן על השאלה שכבר נשאל לה: היכן היה מבקר-המדינה (הוא וקודמו) כאשר קרו הדברים? שיטת-הוויסות נמשכה שנים רבות, שנים שבהן פעל המבקר, וחייבר דוחות, ופקח עין.